

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ОСОБИСТОГО СТРАХУВАННЯ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Проведено аналіз розвитку страхового ринку в Україні як в цілому, так і в розрізі окремих галузей страхування. Визначено місце особистого страхування і його основних видів на ринку страхових послуг. Охарактеризовано чинники економічного характеру, що стримують розвиток ринку особистого страхування. Вказано на основні напрямки реформування системи соціально значущих видів страхування (страхування життя, медичне страхування, пенсійне страхування).

У період формування власної моделі ринкової економіки в Україні страхування почало налаштовуватись на потреби захисту підприємницької діяльності, вирішення соціальних проблем.

Страховий захист – прояв економічної безпеки фізичних і юридичних осіб. Саме страхування дає змогу досягти раціональної структури коштів, що спрямовуються на запобігання наслідків стихії чи інших чинників, котрі перешкоджають діяльності тієї чи іншої особи.

Страхування є важливою ланкою формування усієї системи економічної безпеки, оскільки воно має великі можливості маневрувати резервами. Така роль страхування стає можливою тільки за належного рівня розвитку страхової справи.

У теперішній час галузь вітчизняного страхування забезпечує перерозподіл лише 1,2% валового внутрішнього продукту (аналогічний показник для розвинутих країн – 8 – 12% [2,2]).

За експертними оцінками, застрахованими є лише приблизно 10% ризиків, тоді як у більшості країн цей показник становить 90 – 95% [2,2].

Частка вітчизняного страхового ринку в загальноєвропейському обсязі страхових послуг становить лише 0,06% , при тому, що в Україні проживає 7% населення Європи [2,2].

За таких показників розвитку страхування в Україні його регулююча роль є малопомітною. Можливості страхування зростатимуть лише із розширенням кола страхувальників. Це, в свою чергу, сприятиме збільшенню фінансового потенціалу страховиків.

Страхування забезпечує раціональне формування і використання коштів, призначених для здійснення соціальних програм. Сформовані цим методом ресурси застосовуються як доповнення до державних ресурсів, що спрямовуються на фінансування освіти, охорони здоров'я, пенсійне забезпечення.

Нагромадження завдяки страхуванню коштів для виплати майбутніх пенсій, придбання житла, оплати витрат на навчання у вузах сприяє повнішому задоволенню потреб населення. При цьому зменшується навантаження на Державний бюджет.

Широке коло потреб людей визначає і різноманітний спектр страхових послуг, котрі, разом зі страховими інститутами, становлять сутність страхового ринку.

Стратегічним завданням розвитку страхового ринку України є створення привабливого та доступного для страхувальників ринку страхових послуг, перетворення страхування на ефективну складову частину ринкової економіки. Вирішенню вказаних завдань повинно, зокрема, сприяти підвищення ролі особистого страхування у розвитку національної економіки.

Необхідність проведення вказаного дослідження підтверджується наступними даними щодо розвитку особистого страхування.

Основними галузями страхування в Україні є такі, як майнове, особисте страхування, а також страхування відповідальності.

У 2001 р. питома вага платежів з майнового страхування становила 65,2%, а з особистого (крім страхування життя) – лише 8,9%. Страхування життя становить найменшу частку на ринку страхових послуг (0,3%) [4,4]. При цьому питома вага платежів зі страхування життя в загальному обсязі страхових платежів щорічно зменшується приблизно в 2 рази. З більш ніж 300 страхових компаній України страхуванням життя реально займається тільки 6 компаній (або 2% від загальної кількості), у той час як у розвинених країнах ця цифра сягає 50% і більше, тобто відставання не менш ніж у 25 разів [7, 43].

Наведені цифрові матеріали свідчать про нерозвиненість таких соціально значущих видів особистого страхування, як страхування життя, медичне та пенсійне страхування. Це вимагає дослідження питання щодо вдосконалення механізму здійснення вказаних видів особистого страхування.

Розв'язання проблем розвитку особистого страхування знайшло відображення у наукових працях таких вчених-економістів, як Уманців Ю., Міщук Т., Щедрий П. Зокрема Уманців Ю. у своєму дослідженні проаналізував стан страхування життя в Україні протягом 1995 – 1998 рр. На основі цього ним обґрунтовано напрямки вирішення проблеми комплексного страхового захисту громадян через механізм довготермінового особистого страхування. Розглянуто можливості розвитку цього страхування залежно від вирішення таких завдань, як: розробка та використання певних способів захисту реальної вартості страхових виплат від інфляції; розробка та законодавче закріплення механізмів стимулювання укладених договорів; впровадження заходів, спрямованих на зміцнення фінансової стійкості страхових компаній [6,32].

У публікаціях Міщук Т. обґрунтовано пропозиції щодо запровадження податкових пільг при здійсненні довготермінового нагромаджувального страхування життя. Зокрема запропоновано відмінити оподаткування прибутковим податком страхових внесків за договорами страхування життя, термін дії яких понад десять років; ввести пільги щодо оподаткування страхових виплат з довготермінових договорів страхування життя для осіб пенсійного віку та осіб, які втратили годувальника [5,83].

У дослідженні Щедрого П. на основі даних про стан страхового ринку України зроблено висновок про недостатній розвиток таких соціально значущих видів особистого страхування, як страхування життя, пенсійне та медичне страхування. Також узагальнено досвід країн Східної Європи щодо успішного розвитку довготермінових особистих видів страхування і запропоновано його впровадити при здійсненні таких видів страхування в Україні [8,2].

Однак перелік проблемних питань, що стосуються подальшого вдосконалення механізму здійснення страхування життя, добровільного медичного страхування доволі широкий і його неможливо було охопити у вказаних вище публікаціях вчених-економістів.

Невирішеною частиною проблеми розвитку особистого страхування є питання удосконалення механізму стимулювання укладення договорів добровільного медичного страхування; обґрунтування напрямків удосконалення оподаткування страхових компаній, котрі займаються страхуванням життя.

У нашому дослідженні зроблена спроба розв'язання вказаних проблемних питань, а також узагальнення заходів, передбачених новим страховим законодавством, що стосуються підвищення зацікавленості населення в укладенні договорів особистого страхування, забезпечення виконання страхових зобов'язань і підвищення фінансової надійності страховиків, які здійснюють страхування життя.

Ми вважаємо, що основними чинниками економічного характеру, котрі стримують розвиток ринку особистого страхування, є такі:

- низький попит на страхові послуги, зумовлений недосконалістю господарського механізму та низьким рівнем страхової культури;
- величезна заборгованість і накопичення обсягів неплатежів суб'єктів господарювання;
- збитковість значної кількості підприємств;
- хронічний дефіцит грошових коштів у більшості підприємств і громадян;
- низький рівень довіри до страхування як інституту соціального захисту;
- реальна втрата можливості отримання громадянами належних виплат за договорами змішаного страхування життя понад 3 млрд. грн., укладеними ще за радянських часів, та невизначеності держави щодо умов повернення цього боргу [2,2].

Метою державної політики розвитку страхового ринку нашої країни на найближчі роки, за нашим переконанням, повинно стати перетворення страхування на ефективну складову соціального захисту населення, створення привабливого та доступного для страхувальників ринку страхових послуг.

Пріоритетним напрямком державної політики щодо розвитку страхового ринку повинен бути розвиток соціально значущих видів страхування, пов'язаних у першу чергу зі здоров'ям, життям, працездатністю і додатковою пенсією фізичної особи.

Реконструкція системи соціально значущих видів страхування передбачає розвиток добровільного страхування, що дасть змогу мобілізувати значні грошові заощадження громадян з метою збільшення кредитних ресурсів для розвитку економіки та забезпечення належного рівня фінансового стану громадян при виході на пенсію за віком, інвалідністю чи при тимчасовій непрацездатності або безробітті.

Для цього необхідно:

- створити мережу закладів "Асістанс – Україна", на основі якої буде створюватися система медичного страхування;
- розробити прийнятні правила та засади діяльності страховиків, пов'язані з обслуговуванням системи соціального страхування;
- забезпечити, поряд із загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, розвиток добровільного медичного страхування.

За підрахунками спеціалістів, на утримання державної медицини виділяється близько 30% від мінімуму коштів, необхідних для нормального функціонування медичних установ [3,39].

На вітчизняному ринку добровільного медичного страхування діють понад 50 страхових компаній [3,40]. Добровільне медичне страхування забезпечує право кожного громадянина на одержання медичної допомоги. Воно доповнює гарантії, надані в рамках соціального забезпечення і соціального страхування до максимально можливих у сучасних умовах стандартів (оплата дорогих видів лікування і діагностики; застосування сучасніших медичних технологій; забезпечення комфортних умов лікування).

Добровільному медичному страхуванню властиві переваги щодо отримання медичної допомоги порівняно з приватними та державними системами медичної допомоги, основними з яких є такі:

- забезпечення більшої повноти та якості щодо задоволення потреб населення у наданні медичних послуг;
- відмова страхової компанії в оплаті вартості медичних послуг у випадку порушення лікувально-профілактичним закладом стандартів;
- здійснення розрахунків за наданням застрахованій особі медичної допомоги безпосередньо страховою компанією з медичною установою.

З метою розвитку добровільного медичного страхування доцільним було б створити уніфіковану систему класифікації і ціноутворення на страхові послуги. Значному розвитку цього виду страхування, на нашу думку, сприяло б законодавче врегулювання питання щодо можливості включення роботодавцями витрат на оплату страхових платежів за договорами страхування своїх працівників до складу собівартості продукції.

Необхідно вдосконалити і механізм стимулювання укладення договорів добровільного медичного страхування. Зокрема варто було б з особистого доходу громадян, що оподатковується, вилучати суму страхової премії при укладенні договорів страхування.

Для забезпечення страхових зобов'язань зі страхування життя і медичного страхування страховики формують окремі резерви за рахунок надходження страхових платежів і доходів від інвестування коштів сформованих резервів за цими видами страхування.

Доходи від інвестиційної діяльності є похідними від первинних доходів страховика. Нагромаджуючи доходи від страхової діяльності, страховик має змогу протягом певного періоду розпоряджатися коштами, отриманими від страхувальників та інвестувати їх у різні сфери.

Страхові компанії можуть інвестувати тимчасово вільні кошти страхових резервів лише в акції, банківські депозити, облігації внутрішньої державної позики.

Як відомо, податковим законодавством передбачено оподаткування доходів від інвестиційної діяльності страховиків за ставкою 30 відсотків. На наш погляд, з метою зміцнення фінансового стану страхових компаній, а отже, і вирішення проблеми забезпечення комплексного страхового захисту населення доцільно звільнити страхові компанії, котрі займаються страхуванням життя, від оподаткування доходу від інвестиційної діяльності.

Важливе значення для успішного розвитку особистого страхування має вдосконалення діючого страхового законодавства, спрямованого на підвищення зацікавленості громадян в укладенні договорів страхування життя, добровільного медичного страхування, додаткове забезпечення страхових зобов'язань страхових компаній.

З метою підвищення зацікавленості населення в укладенні договорів страхування життя Законом "Про внесення змін до Закону України "Про страхування" від 4 жовтня 2001 р. передбачено, що страховики, які здійснюють цей вид страхування, можуть надавати кредити страхувальникам. Порядок, умови видачі та розміри кредитів встановлюються уповноваженим органом за погодженням з Національним банком України [1, 1].

Кредити страхувальникам-громадянам, що уклали договори страхування життя, в межах викупної суми на момент видачі кредиту та під заставу викупної суми є одним з активів, котрими мають бути представлені кошти страхових резервів зі страхування життя (довготермінових зобов'язань і належних виплат страхових сум).

Крім цього, згідно з вказаним Законом кошти резервів зі страхування життя можуть використовуватися для довготермінового кредитування житлового будівництва, у тому числі індивідуальних забудовників, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [1, 10].

З метою додаткового забезпечення страхових зобов'язань страховики, які займаються медичним страхуванням і страхуванням життя, можуть створити фонд страхових гарантій. Джерелами утворення цього фонду є добровільні відрахування від страхових платежів, а також доходи від розміщення цих коштів. Розмір відрахувань до фонду страхових гарантій і порядок використання його коштів встановлюються страховиками, які беруть в ньому участь [1, 10].

Статутні фонди страхових компаній продовжують залишатися невеликими. В середньому по Україні сплачений статутний фонд становить приблизно 2,3 млн. грн., власний капітал – 4,3 млн. грн. Більше двох третин страхових компаній мають статутний фонд менший за 500 тис. грн. [2, 2].

Для підвищення фінансової надійності страховиків, які здійснюють страхування життя, Законом "Про внесення змін до Закону України "Про страхування" передбачено підвищення мінімального розміру статутного фонду до 1,5 млн. євро [1, 9].

Страховики, які займаються страхуванням життя, зобов'язані сформувати свої статутні фонди в такому порядку:

- протягом двох років з дня набрання чинності цим Законом – 750 тис. євро;
- протягом трьох років з дня набрання чинності цим Законом – 1,5 млн. євро.

Таким чином, подальший успішний розвиток довготермінових видів особистого страхування у великій мірі залежатиме від вкладення значних за розміром інвестицій у статутні фонди, застосування надійних фінансових інструментів для прибуткового розміщення страхових резервів, надання з боку держави пільг щодо оподаткування доходів страховиків, вдосконалення механізму стимулювання укладення договорів соціально значущих видів особистого страхування.

Література

1. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про страхування" // Урядовий кур'єр, № 205, 7 листопада 2001 р. – С. 1 – 13.
2. Програма Кабінету Міністрів України на 2002 рік з розвитку страхування // Україна – BUSINESS, № 34, 2001 р. – С. 2 – 3.
3. Залетов О., Сідько С. Огляд ринку добровільного медичного страхування на території України // Страхова справа, № 2, 2001 р. – С. 39 – 40.
4. Залетов О. Перше півріччя засвідчило: ринок розвивається динамічно // Україна – BUSINESS, № 36, 2001 р. – С. 4.
5. Міщук Т. И снова о главном – о страховании жизни // Финансовые услуги, № 7 – 8, 2001 р. – С. 78 – 89.
6. Уманцев Ю. Личное страхование: анализ состояния и перспективы развития // Фондовый рынок, № 47, 1999 р. – С. 32 – 33.
7. Хорин Л. Страхування життя: погляд влади та ринку // Страхова справа, № 3, 2001 р. – С. 43 – 44.
8. Щедрий П. Соціально-важливі види страхування: їх розвиток нині вимагає об'єднання зусиль / Україна – BUSINESS, № 3, 1999 р. – С. 2.

Редакція отримала матеріал 16 грудня 2003 р.